

Jouko U. Kauranne

KULTTUURIN VAIKUTUS ALAKANSAKOULUN OPETUSSUUNNITELMIIN

Yleistä

Vaikka tutkimuksen kohteena olevat osapuolet, kulttuurin tietyt alueet ja suomalaisen alakansakoulun valtakunnalliset opetussuunnitelmat ovat tietyin rajoituksin määriteltävissä, ovat edellisten vaikutussuhteet jälkimmäisiin vaikeasti todistettavissa. Näin ollen johdopäätösten tekeminen jää suhteellisen epätarkkojen ja satunnaisen todisteiden ja vertailujen varaan. Tästä huolimatta on tällaisilla vertailuilla oma arvonsa, varsinkin kun tutkimuksen kohteena olevalta alueelta sellaisia ei ole mainittavasti tehty. Kulttuurin erilaisista vaikutusmahdollisuuksista käytännön opetukseen on kirjoitettuisa opetussuunnitelmissa runsaasti mainintoja koko tutkimuskaudelta, vuosisatamme alkupuoliskolta.

Alakansakoulun, jota vuosisatamme alussa nimitettiin vielä alhaisemmaksi tai alemmaksi kansakouluksi, valtakunnallisiksi opetussuunnitelmiksi tutkimuskaudella voidaan lukea alkuopetuskomitean mietintö vuodelta 1906, samoin maamme ensimmäisen koko kansakoulua koskevan opetussuunnitelmakomitean molemmissa mietinnöissä esiintyvät alakansakoulun opetussuunnitelmasuosituksiset perusteluineen. Komitea nojasi osittain vuoden 1907 piirustuskomitean ja vuoden 1912 kansakoulun käsityöopetuskomitean ajatuksiin. Välimietintönsä »Suuntaviivat» komitea julkaisi vuoden 1916 alussa ja lopullisen mietintönsä 1925. Käytännössä valtakunnallisen opetussuunnitelman aseman saavutti myös Aukusti Salon 1935 julkaisema ensimmäisen ja toisen kouluvuoden (alakansakoulun) opetussuunnitelma kokonaisopetusperiaatteen mukaan.

Kouluhallituksen edustajien, kansakouluntarkastajien, seminaarien opettajien ja aktiivisten opettajien julkaisemat alakansakoulun opetusta koskevat artikkelit, opetusoppaat ja muut julkaisut sekä kouluväen kokousten pöytäkirjat tarjoavat myös tutkimusaineistoa kulttuurin eri alueiden vaikutuksesta maamme alakansakoulujen opetussuunnitelmiin. Vuosisadan alun opetussuunnitelmat pohjautuvat voimakkaasti Cygnaeuksen ajatuksiin, joten tietyissä tutkimuksen osissa on paikallaan kuvata myös viime vuosisadan alkuopetuksen opetussuunnitelmien pääpiirteitä selkeämmän kuvan saamiseksi kehityksestä. Varsinaisia alempia kansakouluja oli ennen itsenäisyysaikaamme ainoastaan kaupungeissa. Niitä korvasivat maaseudulla ns. pientenlasten koulut, joista yleisimpiä olivat kiinteät ja kiertävät kirkolliset, lyhytmuotoiset alkukoulut.

Kun pohditaan kulttuurin vaikutusta alakansakoulun opetussuunnitelmiin, on oletettava, että valtaosa kulttuurista poimituista aineksista on otettu pienille lapsille sopivista kulttuurin osista eikä niinkään aikuisille tarkoitetuista alueista. Mikäli aineksia on alkuopetukseen otettu korkeammista kulttuurin muodoista, on ne pitänyt muo-

Tutkimuskauden alkupuolella myös alakansakoulun opetuksessa vaikutti runebergiläinen ja topeliaaninen kulttuuri. Kuvassa alakansakoululaiset esittämässä näitä rooleja.

kata lapsentajuiseen muotoon. Kulttuurin alue käsitetään tässä tutkimuksessa hyvin laajasti. Niinpä voitiin jo tutkimusta aloitettaessa olettaa, että kirjallisuus on voinut vaikuttaa erityisesti äidinkielen opetukseen, kansanperinne ja luonnontieteet kotiseutuopetukseen ja askarteluun, kuvataiteet piirustukseen, taideteollisuus käsityöhön, tanssi, teatteri ja ehkä elokuvataidekin leikkiin ja liikuntaan jne. Nämä kulttuurin alueet ovat saattaneet vaikuttaa muihinkin alakansakoulun opetussuunnitelman osiin, samoin esim. musiikki. Vaikutusten määriä on kuitenkin lähes mahdotonta mitata, joten tutkimuksessa pyritään lähinnä osoittamaan, mitä kulttuurin alueita on missäkin opetussuunnitelmissa pyritty käyttämään hyväksi. Monet suorat lainaukset osoittavat myös, mille kulttuurin alueille suunnitelmien laatijat halusivat opettajien asettavan pääpainon kunkin aineen opetuksessa.

Koska käsillä olevassa tutkimuksessa on käytetty runsaasti samoja lähteitä kuin kirjoittajan väitöskirjassa (Kauranne, J. 1971), on artikkelissa käytetty tilan säästämiseksi samoja lyhenteitä kuin sanotussa väitöskirjassa. Saman julkaisun lähdeluettelosta on löydetävissä tarkat tiedot myös useimmista tämän artikkelin lähteistä; artikkelin loppuun onkin liitetty ainoastaan keskeisimpien lähteiden lyhytmuotoinen luettelo.

Ulkomaisista vaikutteista suomalaiseen pedagogiikkaan

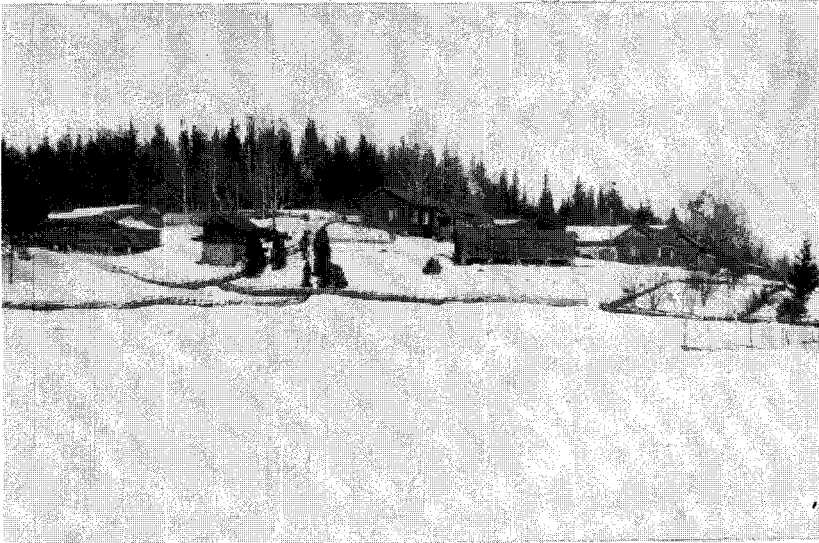
Juhlapuheessaan Jyväskylän seminaarin avajaisissa 14.8.1863 Uno Cygnaeus viittasi koti- ja ulkomaanmatkoihinsa, joiden perusteella hän teki ehdotuksensa Suomen kansakoulujen opetuksen järjestämiseksi. Myöhemmin ovat mm. Aukusti Salo ja Veli Nurmi tutkineet Cygnaeuksen matkoiltaan saamia vaikutteita ja todenneet hänen saaneen todennäköisesti eniten vaikutteita eräistä Sveitsin kou-

luista. Kun Cygnaeus sittemmin toimi kansakoulujen ylitarkastajana, hänen saamansa ulkomaiset vaikutteet siirtyivät ainakin osittain sekä ylemmän että alemman kansakoulun opetussuunnitelmiin ja virallisiin opetusta koskeviin ohjeisiin. Kun alkuopetuskomitea ei esitellyt juuri mitään ulkomaisia virtauksia, jäivät entiset, Cygnaeuksen alemmille kansakouluille suosittamat opetussuunnitelmalliset ohjeet voimaan vuosisatamme toiselle vuosikymmenelle saakka.

Uudistuva ulkomainen lapsitutkimus ja suomalaiset opetussuunnitelmat

Vuosisadan alussa Jyväskylän seminaarin kasvatusopin ja psykologian lehtorina toiminut Kaarle Oksala tunsi kiinnostusta ulkomaiseen, erityisesti orastavaan uuden koulun pedagogiikkaan. Hänellä oli kirjastossaan mm. saksalainen teos »Die Entwicklung des Kindes» (Oppenheim 1905). Teoksessa kerrotaan Yhdysvaltojen vaikutuksesta saksalaiseen pedagogiikkaan ja kuvataan lapsia käsittelevää biologista sielutiedettä. Siihen nojaten vaaditaan, että kasvatuksessa ja opetuksessa on seurattava lapsen luontoa ja ennen muuta kehitettävä lasten aisteja ja annettava lasten toimia koulussakin sangen vapaasti. Toinen Oksalan omistama ja alleviivaama saksalainen luontoa, ympäristöä, toiminnallisuutta sekä luovuutta korostava teos oli Fiedrich Gansbergin laatima (G. 1911, 1–19). Toiminnallisuuden muodoista Gansberg esittelee mm. kertomisen, näyttelemisen, maalaamisen ja muotoilun. Näitä opetettaessa hän korostaa kansallista ja kotoisen iloista henkeä. Leipzigin kuulua Gesamtunterricht-kokeilua selostavassa teoksessaan Johannes Springer (S. 1912, 100–101, 115–116) käsittelee mm. ainekirjoituksen ja laulun opettamista. Näistä teoksista Oksala oli saanut vaikutteita laatiessaan opetussuunnitelmakomitean pyynnöstä alkuopetuksen uutta opetussuunnitelmasuosittelusta komitean mietintöön.

Oksala ryhtyi sittemmin esittelemään ulkomaisten pedagogien ajatuksia suomalaisessa kirjallisuudessa. Vuoden 1914 lopulla hän kirjoitti Kasvatus ja koulu -julkaisuun artikkelin »Lapsitieteen alkuvaiheista», jossa hän esittelee em. saksalaisten pedagogien sekä

Ns. uusi lapsitutkimus korosti kodin ja kotiseudun osuutta alakansakoulun opetuksen pohjana. Kuvassa hämäläinen maalaistalo-pihapiireineen Padasjoen Alijärveltä 1920-luvulla.

amerikkalaisen Stanley Hallin ajatuksia. Samoihin aatteisiin mieltyivät opetussuunnitelmakomitean jäsenet ja monet muutkin suomalaiset pedagogit. Esim. Akseli Salokannel oli saanut vaikutteita Saksasta ja Suuntaviivoista käsitellessään Cygnaeusta kansanopetuksen uudistajana (S. 1918). Kansakouluntarkastaja Kaarlo Mäkinen, eräs uuden koulun innokkaimpia suosittajia, ilmoitti monen muun kollegansa ohella hyväksyvänsä havainto- ja kotiseutuopin niihin liittyvine toimiskeluineen alkuopetuksen keskeiseksi periaatteeksi antaessaan lausuntoa Suuntaviivoista v. 1917. »Siitä saisi ylemmän kansakoulunkin opetustyö vähitellen herättäviä aineksia.»

Käsitellessään pedagogisten uudistuspuuhien riippuvuutta ajan kulttuurivirtauksista Kaarlo Saarialho tukeutui Eduard Burgerin ajatuksiin (KK 1919, 73–78). Hänen käsityksensä mukaan 1800-luvun lopun vallitseva naturalistinen maailmankatsomus oli seurausta luonnontieteiden valtavasta kasvusta. Tämä rupesi vaikuttamaan myös pedagogiikkaan. »Lapsen luontoon ei vaikuta muodostavasti vain uskonto, kansallisuus, historia, sääty ja tavat, vaan myöskin

kotiseudun maantieteelliset ja luonnolliset ominaisuudet, vuoret ja laaksot, niityt ja metsät, ilmasto ja vesistö, kasvisto ja eläimistö. Siksi pä naturalistinen virtaus vaatiikin pedagogiikassa käyttämään kotiseudun rikkaita sivistyslähdeitä laajassa mitassa. Kotiseutuopista ei tule vain oppiaine, vaan koko opetuksen hapattava opetusperiaate. Naturalismille liitossa kansan puolustuskyvyn lisäämispyrkimysten kanssa tulee kuitenkin kunnia energisestä noususta tätä nuorisokasvatuksen peruspuutetta, ruumiillisen kasvatuksen laiminlyöntiä vastustamaan.»

Kokeellisen kasvatustieteen vaikutus alkuopetuksen opetussuunnitelmiin

Suomeen tuli vaikutteita myös yhdysvaltalaisesta pedagogiikasta ja psykologian uusista virtauksista. Väinö Valorinta esitteli muiden ohella mm. William Jamesin ajatuksia Työkoululehdessä. Niiden mukaan lapsen vaistot ja synnynnäiset harrastukset ovat pohja, josta kasvatuksen tulee lähteä. »Kasvatuksen tehtävänä on järjestää vaistojen, hankittujen käytöstottumusten ja toimintapyrkimysten joukko onnelliseksi kokonaisuudeksi (TK 1917, 10–11).»

Lapsen toiminnallisuuden soveltaminen suomalaisen alakansakoulun opetukseen oli näin ollen lähtöisin sekä Saksasta että Yhdysvalloista. Tätä korosti myös Aukusti Salo nuorena alakansakouluseminaarin johtajana mm. artikkelissaan »Mitä teonperiaate on?» (KK 1919, 130–136) Hän viittasi kokeellisiin lapsitutkimuksiin, joita olivat suorittaneet mm. saksalainen Ernst Meumann ja amerikkalainen William James. »Vanha koulu tiesi yksinomaan oppilaan suusanallisen toiston. Uusi koulu sensijaan panee oppilaan muovailemaan, piirtämään kuvia ja karttoja, mittaamaan, tekemään muistiinpanoja jne.» Kun uuden koulun näkemykset pääsivät vaikuttamaan maamme opetussuunnitelmiin, pääsivät myös monet kulttuurin alueet, kuten kuvataiteet, kansatiede, luonnontieteet ja taidekulttuurin muodot vaikuttamaan aikaisempaa enemmän erityisesti alakansakoulujen opetukseen.

Ulkomaisiin esimerkkeihin nojautuen vaadittiin kokeellisen kasvatuksen laitosta myös Suomeen. Esim. nimimerkki J. A. kirjoituksessaan »Ett pedagogiskt laboratorium» lausui innokkaasti: »De allra senaste årtiondena ha skänkt nysträvandena på skolområdet mäktiga hjälpmedel. Eksperimentell pedagogiken är ett stöd, som den moderna skolan inte kan undvara.» (Tidskrift för folkskolan 1920, 71–72) Kirjoittaja toteaa artikkelissaan, että Suomessa on jo kauan ollut kasvatustieteen professuuri, mutta meiltä puuttuu pedagoginen laboratorio, jollaisia tällöin oli ulkomailla useita. Sellaista laitosta tarvittaisiin meilläkin tutkimaan oppilaiden työekonomiaa, eri oppiaineiden välistä vuorovaikutusta jne.

Ulkomaisia pedagogisia ja kulttuurivirtauksia suositettiin myös suoraan opettajille. Esim. Forssan piirikokouksissa oli alustuksia kotiseutuopetuksesta ja työkasvatuksesta 1920-luvun alussa (KH V/E 17). Kuopion piirin opettajien kokouksessa esitelmöi tarkastaja A. Salokannel 1921 »Esteettisen harrastuksen juurruttamisesta kansakoulussa». Esteettisestä kasvatuksesta piti alustuksen myös opettaja, myöhemmin tarkastaja, J. J. Latola Oulun piirin kokouksessa kesällä 1932. Siinä hän selosti esteettisen kasvatuksen käsitettä ja oppisuuntia ja suositti sitä eri oppiaineissa toteutettavaksi periaatteeksi. Tarkastaja Aarno Saarensivu kertoi samassa kokouksessa puolestaan uusista koulumuodoista mm. Kööpenhaminan vapaaluokista ja muista Skandinavian koulu-uutuuksista.

Saksan matkansa terveisinä myös A. V. Laitakari selosti alakansakoulun opettajille uuden koulun periaatteita (AK 1928, 79–80, 99–100). »Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden opetuksen tulee vedota mitä perusteellisimmin käden toimintaan. Moninainen askartelu, muovailu, leikkely, piirustus ja siihen liittyvä kirjoitusharjoitus ovat tätä toimintaa. — — Vuodenajoista, tarjolla olevista aiheista ja lasten harrastuksesta riippuen voidaan päivän ja viikon tunnit suuremmassa tai vähemmässä määrässä siirtää milloin yhdelle, milloin toiselle aineelle.»

Aukusti Salon alakansakoulun opetusopeissa näkyi monessa suhteessa ulkomaisen pedagogiikan vaikutusta, vaikka hän itse korosti tätä vasta kokonaisopetussuunnitelmassaan 1930-luvulla. Kun Salo vaati muiden oppiaineiden paitsi uskonnon sitomista kotiseutuopin viikkoteemoihin, oli seurauksena, että kansanperinne, luonnontie-

teet ja taidekulttuurin eri muodot pääsivät vaikuttamaan voimakkaasti useimpien oppiaineiden opetukseen.

Vaikutus-ilmaisuu-psykologia ja kotiseutuperiaate alakansakoulun opetussuunnitelmissa

Saksasta ja Yhdysvalloista lähtöisin ollut vaikutus–vastavaikutus-käsitys alkuopetuksen pohjaperiaatteena alkoi saada vuosisatamme toisella ja kolmannella vuosikymmenellä jalansijaa myös Suomessa. Suurimmiksi »äänitorviksi» muodostuivat ensimmäisen opetussuunnitelmakomitean molemmat mietinnöt. Juho Hollo suomensi 1913 William Jamesin kirjan nimellä »Sielutiede ja kasvatus», joka alku-peräisteos oli julkaistu Yhdysvalloissa jo 1899. James hylkäsi entisen assosiaatio-opin ja antoi kasvattajille uuden ohjeen: »Mitään älköön otettako vastaan ilman reaktiota, mikään vaikutelma älköön jääkö oheellista ilmaisua vaille.» Tämä periaate levisi nopeasti useihin kulttuurivaltioihin ns. työkoululiikkeenä.

Salon kirjastossa ollut W. Henckin teos »Das erste Schuljahr» (H. 1913) perustui vaikutus–reaktio-psykologiaan. Siinä kotiseudun luonto ja elämä sävyttävät kaikkea opetusta. Pohjana olivat Pestalozzin ja Fröbelin ajatukset havainnoimisesta ja koulun iloisesta hengestä. Jo vuoden 1921 alakansakoulun opetussuunnitelmaoppaasaan Salo tähdensi vaikutus–vastavaikutus-periaatetta, kotiseutukeskeisyyttä ja toiminnallisuutta ja vaati niitä Suuntaviivoihin vedoten maamme alakansakoulujen opetuksen pohjaperiaatteiksi. Artikkelissaan »Alakansakoulun ympäristöopetuksesta» (AK 1922) hän pyrki selittämään lapsen oppimistapahtumaa vielä vanhahtavalla tavalla. »Jokainen sieluun saapunut vaikutus, joka ei pääse purkautumaan, so. joka ei ilmene vastavaikutuksena, jää intrasentraaliseen hermostoon ja ilmenee vain pyrkimyksenä. Lukemisen asemesta suurissa sivistysmaissa on ympäristöopetus otettu tämän vuoksi alkuopetuksen keskuksiksi.» Näin ensimmäisen opetussuunnitelmakomitean voidaan katsoa avanneen kotiseudun kulttuurille ovet maamme alakansakoulujen opetukseen.

Salon 1935 julkaisema kokonaisopetussuunnitelma on tekijänsä esipuheen mukaan saanut vaikutteita erittäin monista uuden koulun ulkomaisista liikkeistä, mutta eniten se muistuttaa Wienin koulujen vuonna 1928 julkaistua opetussuunnitelmaa. Kirjoittaja on todistanut tämän sekä lisensiaattityössään (Kauranne 1965, HYKL) että väitöskirjassaan (Kauranne 1971, 142–160). Molemmissa kokonaisopetussuunnitelmissa alkuopetuksen opetussuunnitelman keskeisenä oppiaineena on kotiseutuopetus ja siitä johdetut viikkoteemat, jotka antavat pohjan samanaikaisesti opetettaville muillekin oppiaineille paitsi uskonnolle, joka muodostaa oman vaikutus-vastavaikutus-piirinsä. Kotiseudun kulttuuri sävytti näissä suunnitelmissa näin ollen lähes kaikkea opetusta.

Tutkimuskauden viimeisellä vuosikymmenellä, jolloin sota ja sen seuraukset leimasivat maamme elämää ja kulttuuria, eivät myöskään opetussuunnitelmat voineet välttyä sota-ajan vaikutuksilta. Pedagogista keskustelua leimasivat 1940-luvulla sellaiset periaatteet, joilla pyrittiin vahvistamaan kansan henkistä ja ruumiillista kuntoa kestäämään sota-ajan rasituksia. Niinpä Alakansakoulu-lehdenkin palstoilla esiintyi usein artikkeleita eettisestä kasvatuksesta, isänmaallisuudesta ja liikunnan edistämisestä. Kotiseutukeskeisyys ja toiminnallisuus mm. retkien muodossa sopivat hyvin sodanaikaiseen kulttuuri-ilmastoon. Silloin lehdet ja radio olivat täynnä tietoja saksalaisesta ja kotimaisesta kulttuurista; sodan jälkeen alkoivat kulttuurivirtaukset saapua yhä enentyvästi muilta suunnilta. (Kauranne 1983, Koulu ja menneisyys XXI, 61–63)

Kotiseutuoppi alakansakoulun opetussuunnitelman asiasisältönä

Kotiseutuaineuksen osuus ns. vanhassa koulussa

Vaikka Uno Cygnaeus korosti lapsentajuisuuden vaatimusta suositessaan havainto-opetusta alempaan kansakouluun, vaipui tämän aineen opetus melko hengettömäksi muoto-opetukseksi sekä kaupunkien alemmissa kansakouluissa että maaseudun pientenlasten kouluissa. Alkuopetusta pidettiin lähinnä ylempään kansakouluun valmistavana luku- ja kirjoitustaitoa opettavana koulumuotona. Alkuopetuskomitea (Miet. 1906, 38–43), joka keskittyi ennen muuta uskonnon ja em. taitojen opettamiseen, ehdotti kuitenkin alempaan kansakouluun uudeksi oppiaineeksi kotiseutuoppia.

Ajatus kotiseutuopin määräämisestä alemman kansakoulun keskeiseksi oppiaineeksi tuli maahamme Saksasta. Siitä kertoo mm. A. J. Tarjanteen artikkeli (OL 1912, 89–91), jossa hän saksalaiseen pedagogiikkaan viitaten toteaa opetussuunnitelman uudistamistarpeesta näin: »Eritoten alkuopetus ja ns. pientenlasten koulun opetussuunnitelma olisi muodostettava kotiseututiedolliseksi.» Tarjanne viittaa myös K. K. Mäkisen jo suurlakon aikana pitämään alustukseen (13. yl.kansak.kokous 1905, 187), minkä pohjalla asiaa käsitellyt jaos lausui kokouksen pöytäkirjaan: »Tältä tolalta olisi luku-suunnitelma ja opetus johdettavat konkreettiselle pohjalle, kotiseutuun, omaan maahan, kansaan ja kansan elämään keskittyväksi. — — Tämän yleisen pohjan lisäksi tulisi opetussuunnitelmassa olla varsinaisella kotiseutuopinnolla sijansa ja erikoiset tuntinsa kahdella alimmalla vuosiosastolla. Siitä sitten erkautuisivat myöhemmin reaaliaineet eri haaroineen.» Kesti kuitenkin vuosia, ennen kuin nämä ajatukset tulivat valtakunnallisten opetussuunnitelmasuosittelusten periaatteiksi.

Alkuopetuskomitea perusteli uuden oppiaineen ottamista alemman kansakoulun opetusohjelmaan vanhahtavalla tavalla. »Kotiseutu, lapsen lähin ympäristö, on kaiken havainnon ja siis voimakkaim-

pien apperseptioapujen ehtymättömin lähde, se on: kotiseutu tarjoaa parhaat mielteiden yhteenliittymisen ehdot.» Komitea mainitsee ohimennen mahdollisuuden, että ensimmäisen luokan alkupuolella kotiseutuoppi olisi ainoana lukuaineena, mutta kallistuu kuitenkin pitämään sitä lähinnä havainto-opetuksena eikä niinkään asia-aineena. Samalla komitea näkee kotiseutuopetuksella olevan huomattavan »siveellistä luonnetta» kasvattavan arvon todetessaan: »Kuta syvempi tieto kotiseudusta on, sitä syvempi on kotiseudun rakkaus; ja kotiseudun rakkaudessa on isänmaan rakkauden juuret.»

Uuden koulun aatteet ensimmäisen opetussuunnitelma-komitean mietinnöissä

Saksassa alkoivat vuosisatamme alkuvuosina puhaltaa uudet alkuopetuksen pedagogiset tuulet. Kirjassaan »Moderner Anschauungsunterricht», joka oli mm. Oksalan kirjastossa sivumerkinnöin varustettuna, Johannes Kühnel (J. K. 1910, alkusanat) mainitsee, että uushumanismi ja lasten vuosisata vaativat iloisempaa koulua. Oma-toimisuus ja työkoulu ovat tekijän mukaan ajan iskusanoja. Alakan-sakoulun opetuksen tulee olla etupäässä asiaopetusta, sisällön tulee olla lapsen kokemuspiiristä, kotiseudulta, nykyelämästä ja myös menneisyydestä. Täten kunkin paikkakunnan kulttuuri alkoi tunkeutua aikaisempaa voimakkaammin alkuopetuksen opetussuunnitelmiin ja itse opetukseen saksalaisissa pientenlasten kouluissa.

Eräs saksalaisten pedagogien suosima teos, joka oli myös monen suomalaisen koulumiehen, mm. Salon kirjastossa, oli Rudolf Marquardtin alkuopetuksen opetusopas »Heimatkunde und Arbeitsschule» vuodelta 1914. Tässä teoksessa yhdistetään kotiseutukeskeisyys ja työkoulun periaatteet. Opetussuunnitelman lähtökohtana on ympäröivä luonto, jonka oppimiseksi muodostetaan lapsentajuisia opetuskokonaisuuksia. Niitä käsitellään vuoroin maantiedon, luonnontiedon, talouselämän, yhteiskunnan ja historian kannalta katsoen. Liitännäisaineiksina käytetään aiheisiin sopivia lauluja tai piirtämisen, kutomisen taikka muovailun tehtäviä. Uusi pedagogiikka sitoi näin opetussuunnitelmat toisaalta lapsipsykologisiin periaatteisiin, toi-

saalta kotiseudun kulttuuriin. Kotiseutuopetus eriytyi kahden, kolmen kouluvuoden jälkeen tavanomaisiksi reaaliaineiksi. Voimakkaat oppilaskeskeiset ja myöhemmin yhteiskuntakeskeiset opetussuunnitelmat saivat mainittavaa jalansijaa lähinnä Yhdysvalloissa, edelliset myös Belgiassa.

Suomessa seurattiin myös Ruotsin kouluoloja ja siellä 1910-luvulla toimineen opetussuunnitelmakomitean työtä. Komitea korosti ns. yleisopetuksella alkavaa alkuopetusta ja vuodenaikarinnastusta, retkiä ja luonnonelämän seuraamista sekä toiminnallisia ilmaisia, kuten piirtämistä, laulamista, voimistelua ja käsitöitä. (Folkundervisningskommittens betänkande IV 1914, 17–24, 182–200, 235–238) Konkreettisine näinä periaatteet ilmenivät Ruotsin valtakunnallisessa kansakoulujen opetussuunnitelmissa vuosilta 1919 ja 1924 (s. 70–79, 211–214). Ensimmäisen vuosiluokan opetusaiheiksi komitea esitti koulua, puutarhaa, kotia, maataloa, kauppaa, vuodenaikoja jne. Toiselle luokalle määrättiin aiheiksi mm. kesämuistoja, ruoka-asioita, kodin töitä, matkustamistapoja, eläin- ja kasvimailman ilmiöitä eri vuodenaikoina jne. Kotiseutuopin aiheet jatkuivat Ruotsin kansakouluissa kotiseudun kulttuuriin liittyneinä neljänteen kouluvuoteen saakka.

1920-luvulla yhä useammat suomalaiset pedagogit vierailivat sekä Saksassa, Itävallassa että Eestissä, jonka alkuopetus oli saanut voimakkaita vaikutteita ensiksi mainittujen valtioiden pedagogiikasta. Akseli Salokannel laati matkastaan Eestin ja Preussin kouluihin viisiosaisen artikkelin (OL 1928, mm. 833–836), jossa hän selostaa yleisopetusta ja kotiseutuopin keskeisyyttä alimmilla kansakoulun luokilla. Tämä aine antaa aiheita lauluun, leikkiin, puheharjoituksiin ja ennen muuta askarteluihin. »Kolmannesta kouluvuodesta alkaen muodostuu kotiseutuoppi maantieteelliseksi, luonnontieteelliseksi ja historialliseksi kotiseutuopetuksiksi.» Kotiseudullinen aines eriytyy seuraavina kouluvuosina, mutta kotiseudun kulttuurilla on edelleen voimakas vaikutus opetukseen. Näin tuli käymään meilläkin. Vanha Pestalozzin ja Fröbelin havainto-opetus muuttui ensin ympäristöopetuksiksi ja sitten kotiseutuopetuksiksi. Edelläkävijöitä tässä suhteessa olivat mm. Leipzigin, Eestin ja Itävallan koulut opetussuunnitelmineen. Suuntaviivojen ansiosta kotiseutuperäinen asiaopetus alkoi levitä Suomessakin vuodesta 1916 alkaen ja varsinkin itsenäi-

syyden alkuaikoina, jolloin uudet alakansakouluseminaarit alkoivat valmistaa alkuopetukseen erikoistuneita opettajia maamme alakansakouluihin.

Suuntaviivojen suositukset eivät saavuttaneet sataprosenttista suosiota maamme pedagogien keskuudessa. Vastarinnaa kertoo Kajaanin yläkansakouluseminaarin lausunto väliaikaismietinnöstä. (KH:n ark. Lausunnot Suuntaviivoista) »Kotiseutuopin merkityksestä komitean periaatteet ovat tietenkin oikeat, mutta periaatteitten soveltamisessa nähtävästi suunnitellaan liian seikkaperäistä menetelmää. Lukuunottaen kaiken sen, mihinkä 9–10-vuotiset lapset ovat perehdytettävät, tulee nähtävästi kotiseudusta lasten painajainen, eikä mielenkiinnon ja tiedonhalun virittäjä.»

Uusien alakansakouluseminaarien opettajisto oli voimakkaasti Suuntaviivojen periaatteiden ja sisältösuositusten kannalla. Heidän näkemyksiään edustaa Salon artikkelipari ympäristöopin merkityksestä alakansakoulun opetussuunnitelmassa. (OL 1922, 771–772, 786–787). Tällöin Salo oli vielä ympäristö-nimikkeen kannalla ja piti kotiseutuoppi-nimikettä liian laajana, koska hänen silloisen käsityksensä mukaan ei alakansakouluikäiselle voida näin laajalta alueelta kerätä opetettavaa ainesta.

Sekä Suuntaviivat että opetussuunnitelmakomitean lopullinen mietintö painottivat uudenaikaisen alkuopetuksen merkitystä koko kansakoulun suorittamalle kasvatus- ja opetustyölle. Komitea ilmaisee ajatuksensa (Miet. 1925, 10–24) seuraavasti: »Vanhan alkuopetuksen heikkoutena on ollut riittävän asiatiedon ja havaintokykyä kehittävän aineksen puuttuminen sekä oppilaan pitäminen liiaksi passiivisuuden tilassa. Tätä puutetta pyrkii ympäristö- ja työopetus poistamaan. Sen esineenä on lasta lähinnä oleva ihmis- ja luonnon-elämä. Nehän ovat lapselle mitä suurimmassa määrässä kiintoisia, samalla kun niiden tunteminen on tärkeä hänen vastaiselle kehityksellensä.»

Ympäristöopetuksen asiasisällystä vuoden 1925 opetussuunnitelmakomitea luonnehti mm. seuraavin ilmauksin. »Kun puheena olevan opetuksen asiallinen tarkoitus on lapsen tutustuttaminen hänen lähimpään ympäristöönsä, on luonnollista, että opetettava aines ensi sijassa otetaan välittömästi todellisesta elämästä.» Tällaisia aiheita komitea löysi erikoisesti ihmisten toimista kodeissa ja kotipaikoil-

la. »Nämä taas johtavat kauempina oleviin asioihin, kuten myllyyn ja mylläriin, leipuriin, meijeriin, kalastukseen, puutarhaan, vaski-, rauta- ja peltiseppään, savenvalajaan jne. — — Keskustelu vaate-
tuksesta vie villan, pellavan, puuvillan kehräämisen, kutomisen, eri
vaatekappaleiden, ompelemisen, räätälin, nahan, kenkien, suutarin
ja vaatteiden sekä jalkineiden hoidon käsittelyyn. — — Kotielämän
selvittely antaa vielä aihetta huonekalujen sekä niiden valmistuksen
(puuseppä, maalari) käsittelyyn» jne.

Maatalon työt olivat keskeisin asiasisältö alakansakoulussa. Lapset seuraamassa isän ja äidin puuhia pihakaivolla.

Uudet alkuopetuspedagogiikan periaatteet ja opetussisällöt suorastaan pakottivat opettajia etsimään aineistoa sekä oppilaiden kotiseudun että koko Suomen kulttuurista. Alakansakoulunopettajat saattoivat tästedes kuvata ei ainoastaan kotiseutuopin vaan muillakin oppitunneilla paikkakuntansa ja muidenkin kulttuurien käsityötuotteita, kansanperinnettä, musiikkia, kirjallisuutta, ehkä teatteri-

ja muitakin taiteita. On todennäköistä, että suomalaiskansallinen kulttuuri eri muodoissaan, joka eli voimakasta nousukautta vuosisatamme alkukymmenillä, vaikutti huomattavasti alakansakoulujen opetukseen, vaikka sen määrällinen mittaaminen on jälkikäteen lähes mahdotonta.

Opetussuunnitelmakomitean lopullinen mietintö, jota käytettiin virallisena ohjeistona kansakouluissamme, sisältää runsaasti kulttuurinainesta. »Juhlat kotona ja koulussa, vallankin jouluvalmistuksineen ja viettoineen ovat hyviä opetustehtäviä. — — Maatalon ja sen elämän esittely muodostaa oman aiheryhmänsä. Rakennusten käsittely antaa aihetta keskustella rakentamisesta yleensä, työvälineistä, rakennusaineista ja työväestä. — — Liikeneuvot (kulkuneuvot) vaativat myös erillisen käsittelyn. — — Luokkaan voidaan tuoda pienempiä työkaluja, talousesineitä, leipiä, juureksia, hedelmiä, kasveja, täytettyjä eläimiä, koneita jne. — — Opetettava on myöskin sellaisia todellisuuden asioita, joita ei voida esittää luokassa havaittaviksi ja joista kuitenkin on välttämätöntä tehdä havaintoja opetuksen pohjaksi. Tällöin on havaintojen keräilyä varten tehtävä retkeilyjä. Niitä voidaan tehdä peltotöitä katsomaan, niitylle, metsään, lammelle, maataloon, puutarhaan, sepän tai jonkun muun käsityöläisen työpajaan, kirkkoon, tehtaaseen jne.»

Tällaiseen elämänläheiseen opetukseen yhdistyy varsinkin oman paikkakunnan kulttuuri varsin voimakkaasti. Lapset tutustuivat omin silmin ja muidenkin aistien avulla maatalouskulttuuriin, rakennuskulttuuriin, käsityöhön, kansanperinteeseen, kirkolliseen kulttuuriin jne. Kotimaisen ja osittain myös ulkomaisen kulttuurin vaikutus suomalaisen alakansakoulun opetussuunnitelmiin ja itse opetukseen oli itsenäisyytemme alkukymmenillä todella merkittävää.

Kotiseutukeskeisyys Salon kokonaisopetussuunnitelmassa

Opetussuunnitelmakomitean maahamme tuoma kotiseutukeskeisyys liitettyinä monipuoliseen ilmaisuun voimistui edelleen maamme alakansakouluissa, kun Aukusti Salon kokonaisopetussuunnitelma alkoi

1935 levitä ympäri Suomea. Aikaisemmat periaatteet entistä tiukemmin kotiseutuopetukseen sidottuina olivat tämän opetussuunnitelman pohjana. Ainoastaan uskonto muodosti erillisen oman vaikutus-vastavaikutus-alueensa, jonka puitteissa käsiteltiin evankelis-luterilaisen kirkkokulttuurin asioita. Salon suunnitelman esipuheesta voidaan poimia monia esimerkkejä, jotka osoittavat kulttuurin vaikutusta alakansakoulujen opetukseen. »Opetussuunnitelma sisältää kokoelman kansakunnan ja rodun kokemuksia, jotka pyritään niin valitsemaan, että ne kulloinkin parhaiten palvelevat yksilön kehittämistä kokonaisuuden saavutusten säilyttämiseksi ja edistämiseksi. — — Kasvatuksen yhteiskunnallista toimintaa korostaa se seikka, että opetussuunnitelma on osa niiden kokemusten määrästä, joiden läpi rotu on kulkenut, ja että se pyrkii jatkamaan yhteiskunnallisia normeja ja ihanteita. — — Opetussuunnitelman rakentajan on sen vuoksi otettava varteen kansakunnan ja rodun erityiset ominaisuudet ja vaatimukset. Tosin kasvatettavaa jonkin kansakunnan keskuudessa ei voida kasvattaa eristetyksi maailman kansojen olevasta elämäntasosta. Vielä vähemmän näin voi tapahtua nykyään, jolloin uudenajan keksinnöt ovat tehneet kansojen välisen vuorovaikutuksen sangen läheiseksi.» Salo siis toteaa vuonna 1935, että muiden kansojen kulttuuri vaikuttaa yhä enentyvästi mm. suomalaisen alakansakoulun opetussuunnitelmaan.

Pohtiessaan yhteiskunnan vaikutusta alakansakoulun opetussuunnitelmaan Salo kiinnittää lukijoittensa huomiota eräisiin kulttuurin vaikutusta osoittaviin näkökohtiin (Salo 1935a, 11–19). Pedagogiikan historiaan viitaten hän toteaa, että sosiaalinen kasvatusta palvelee yksilöllistä kasvatusta ja päinvastoin ja päättyy erääseen väitteeseen, jonka mukaan »opetuksen tehtävänä on siveellisen persoonallisuuden muodostaminen välittämällä kasvatettavalle ihmiskunnan sivistysomaisuutta hänen sielullis-ruumiillisia voimiaan kirvoittaen ja kehittäen.» Salo katsoi vielä 1930-luvun keskivaiheilla, että opetussuunnitelman on Suomessa oltava pääasiassa maanviljelysyhteiskuntaa varten kasvatettava. Toisaalta hänen mukaansa niillä paikkakunnilla, missä muut elinkeinot olivat vallitsevia, tuli opetussuunnitelman sisältää oman paikkakunnan kulttuuria esittelevää ainesta. Näin ollen opetuksen sisältö alakansakoulussa muuttuu sitä mukaa kuin kunkin paikkakunnan elinkeinoelämä ja tavat muuttuvat.

Kaupunkien alakansakoulujen opetuksessa käsiteltiin kaupunkikulttuuriin liittyviä puuhia. Kuvassa kirjoittaja sisaruksineen pesemässä isoisan autoa 1930-luvulla.

Kaikissa alakansakouluseminaareissa ja varsinkin Hämeenlinnan seminaarissa kasvatettiin tulevat opettajat käyttämään Salon kokonaisopetus suunnitelmaa ja annettiin ohjeita kotiseudullisen aineksen keräämiseksi ja opettamiseksi erilaisilla paikkakunnilla. Salon siirryttyä sotien jälkeen Helsinkiin hänen oppejaan kotiseutuopin keskeisyydestä alakansakoulun opetuksessa jatkoi näkyvimmin lehtori Bertta Vällä julkaisemalla 1943 kotiseutuopin käsikirjan. Salon kokonaisopetus suunnitelmasta otettiin useita painoksia 1930-luvulla, ja Vällänkin kirjasta toinen painos 1950. Uudet painokset osoittavat niissä esitettyjen asioiden ja aatteiden suosiota maamme alakansakouluissa. Vällän opetusoppaasta saa hyvän käsityksen, miten perusteellisesti ja toiminnallisesti kutakin »elämänpiiriä» alkuopetuksessa käsiteltiin. Kustakin teemasta opettaja tai oppilaat toivat kotiseutuopin tunneille havaintovälineitä, kuvia ym. opetusmateriaalia. Esimerkiksi taloustarvikkeita käsittelevän viikkoaiheen opettamiseksi Vällä suosittaa havaintovälineiksi »erilaisia puuesineitä, rauta- ja teräsesineitä, kupariesineitä, tina- ja alumiiniastioita, posliinia ja la-

Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin opettajakunta ennen sotia; johtaja Aukusti Salo kolmas vasemmalta.

sia.» Esineistä, niiden historiasta ja käyttötavoista ja ominaisuuksista kerrottiin oppitunneilla, ja sen jälkeen niitä piirrettiin, muovailtiin jne., joten lapset todella oppivat kansan tapoja, taidetta ja monenlaista muutakin kulttuuria.

Kulttuurin vaikutuksista alakansakoulun ilmaisuopetukseen

Yleistä ilmaisuopetuksesta

Jo Cygnaeus korosti, että alakansakoulun tehtävänä on avustaa lapsen kaikkien voimien kehitystä ja sitä, että opetusaines on valittava lapsille tutuista ja mielenkiintoisista aiheista, etupäässä havainto- eli ympäristöopista (OL 1926, 10–42). Kun alempia kansakouluja ei kansantaloudellisista syistä voitu viime vuosisadalla perustaa maaseudulle, jäi tämän kouluasteen valtakunnallinen suunnittelu sangen vähäiselle huomiolle. Kaupunkien alakansakoulujen, samoin kuin maaseudun pientenlasten koulujen, opettajina oli ennen itsenäisyysaikaamme joko yläkansakoulun opettajia tai epäpäteviä henkilöitä, joten opetus oli alakouluikäisille kuivaa ja yläkansakoulua palvelevaa sisällöltään.

Vuoden 1906 alkuopetuskomitea näki myös tehtävänsä toisaalta yläkansakoulun opetusta tukevana ja toisaalta alkuopetuksen hallinnollisena suunnitteluelimenä. Kirkollisten kiinteiden ja kiertävien pientenlasten koulujen runsaudesta maassamme johtui, että teologinen asiantuntemus oli komiteassa voimakkaasti edustettuna. Niinpä uskonnon opetukselle onkin mietinnössä uhrattu runsaimmin sivuja. Komitea esitti kuitenkin sekä kotiseutuoppia että useimpia kansakouluihimme vakiintuneita ilmaisuaineita alakansakoulun opetussuunnitelmaan, kun se arveli, että useimmille suomalaisille riittää oppivelvollisuuden suorittamiseksi pelkkä alakansakoulu.

Vuoden 1907 piirustuskomitea ja vuoden 1912 käsityönopetuskomitea käsittelivät lähinnä yläkansakoulun opetusta ja vain vähän alkuopetusta. Molemmat komiteat näkivät edustamansa oppiaineen sangen itsenäisenä ja muotovoittoisena eivätkä painottaneet näin olleen muunlaista asiasisältöä kuin näkemyksiään tukevaa sisältöä. Kotiseudun kulttuuri ei päässyt vaikuttamaan laveammin opetukseen, taidekulttuuri kylläkin.

Vuoden 1912 opetussuunnitelmakomitean puheenjohtaja Mikael Soininen osti 1913 Helsingin Pukinmäestä rakennuksen, johon sijoitettiin komitean kokeilukoulu ylemmän ja alemman kansakoulun opetuksen kehittämistä silmällä pitäen. Kaupunkien alemmissa kansakouluissa oli ollut jonkin verran ns. havainto-opetusta, jonka tunneilla katseltiin mm. saksalaisia elinkeinoelämää esitteleviä kuvatauluja ja keskusteltiin niistä. Kun kokeilukoulun alimmilla luokilla muovailtiin, piirustettiin, tehtiin paperitöitä leikaten ja repien, dramatisoitiin runoja ja kertomuksia, oli se uutta, jota ihmeteltiin (Soininen, Aliina 1949, 9–10). Suuntaviivojen alkuopetusta käsittelevissä osissa suositettiin sittemmin samanlaista toiminnallista opetusta kaikille entisille ja uusille alakansakouluille, joita itsenäisyyden alkuvuosista lähtien perustettiin yhä useampia ympäri maamme maa-seutuakin.

Suistamon alakansakouluseminaarin johtaja J. K. Santala piti Turun kansakoulukokouksessa 1929 esitelmän alakansakoulun ympäristöopin päämääristä (AK 1929, 193–196). Siinä hän valittaa väärää käsityksiä tästä oppiaineesta ja toteaa, että uudet alakansakouluseminaarit ovat tehneet oppilaittensa, alakansakoulunopettajien, avulla opetussuunnitelmakomitean ajatukset toiminnallisesta ilmaisuopetuksesta tunnetuiksi koko maassa. Tämä uusi oppiaine pystyy entistä paremmin saamaan hereille lasten mielenkiinnon, ja sen avulla muotoaineisiin saadaan elävyyttä. Aineen avulla kehitetään tehokkaasti lasten ilmaisukykyä: kertomiskykyä, piirustamistaitoa, erilaisia askartelutaitoja jne.

Salon kokonaisopetussuunnitelmassa vastavaikutus- eli ilmaisuaineet saavat asiasisältönsä vaikutusaineesta eli kotiseutuopista. Kokonaisopetussuunnitelmaa eritteli ja kiitteli mm. A. V. Laitakari (Kristillinen kasvatus 15.4.1936) todeten, että »monet kansakoulun tarkastajat ovat kiinnittäneet opettajiensa huomiota puheena olevaan uudistukseen, mm. puhuneet siitä piirikokouksissaan, jopa lähettäneet kiertokirjeitäkin». Erityisen ihastuneita uudesta opetussuunnitelmasta olivat Laitakarin mukaan useimmat alakansakoulunopettajat.

Kielellinen ilmaisu

Kielelliseen ilmaisuun alakansakoulun oppilaita kasvatettiin lähinnä lukemisen ja kirjoittamisen tunneilla. Kansakoulun alkuaikoina äidinkieltä pidettiin »koulun perustavana aineena, jonka huolellisesta harjaantumisesta opetuksen menestys kaikissa muissa aineissa pääasiallisesti riippuu» (KYH:n kiertokirje 3.3.1881 mallikursseista). Äidinkielen ja muidenkin aineiden opetuksessa käytettiin viime vuosisadalla Topeliuksen Maammekirjaa ja Luonnonkirjaa, joten ilmeisesti sen avulla alkuopetukseenkin liitettiin näiden kirjojen sisältämää kulttuuria. Käytettävissä olevan vähäisen opiskeluajan vuoksi äidinkielen opetus joutui kuitenkin keskittymään puhumisen, lukemisen ja kirjoittamisen taitojen opiskeluun.

Kun itsenäisyytemme alkuvuosista lähtien valmistettiin erityisiä alakansakoulunopettajia, perustettiin kaksivuotisia alakansakouluja maaseudulle sekä noudatettiin ympäristökeskeistä opetussuunnitelmaa, pääsivät kotiseudun kulttuurivirtaukset vaikuttamaan alkuopetukseen paljon aikaisempaa voimakkaammin. Vaikka äidinkielen opetus oli tuolloinkin etupäässä taitojen harjoittamista, käsiteltiin opetuksen yhteydessä yhä enemmän kulttuuriin liittyviä asioita. Puhumisen harjoittaminen oli ensimmäisen opetussuunnitelmakomitean mielestä (Miet. 1925, 28–31) liitettävä »lapsille läheisiä asioita käsittelevään keskusteluun, kertomusten esittämiseen ja havaintojen tekemiseen, joista äänneet saadaan sopivassa järjestyksessä käsiteltäviksi.» Lukemisen ja kirjoittamisen opiskelu alkoi vasta sen jälkeen, kun äänneet oli opittu riittävän hyvin.

Suuntaviivojen innoittamana Aukusti Salo otti ensimmäisen ja toisen kouluvuoden lukemista käsittelevään oppaaseensa (Salo 1919) ajatuksia »toiminnan koulusta». »Jos sisältö on mieluinen ja havainnollinen, muuttuvat kuolleet kirjaimetkin mieluisiksi. — — Jos annamme lapsen alussa käyttää omaa kieltään ja siirrämme häntä varovasti kirjakieleen, sen muotoihin ja sanoihin, niin lienee menettely onnistunein ja lapsen kehitykselle edullisin.»

Sekä opetussuunnitelmakomitea että Salo olivat saaneet vaikutteita saksalaisesta pedagogiikasta myös kielellistä ilmaisua koskeviin opetussuunnitelmiinsa ja suosituksiinsa. Salolla oli kirjastossaan mm. K. Eckhardtin teos ensimmäisen kouluvuoden kulusta (K. E.

Koulun juhlissa lapset ovat voineet kehittää kielellistä ja liikunnallista ilmaisutaitoaan. — Valok. Jukka Kasvi.

1926) ja A. Kunzfeldin kirja satujen opetuksesta (A. K. 1926). Edellinen teos käsitteli mm. maalausta ja piirustusta, Fröbel-työkentelyä ja leikkiä sekä laulua. Jälkimmäisestä oppaasta Salo sai vaikutteita satujen sopivuudesta alkuopetuksen osana. Kokonaisuopetuksessaan Salo liitti kielellisen ilmaisun eri osa-alueet aikaisempaa tiukemmin kotiseutuopetuksen aiheisiin.

Kirjallisten kulttuurivirtausten vaikutus alakansakoulun opetussuunnitelmiin on vähäistä lasten kypsyttömyyden vuoksi, mutta kaikesta huolimatta aapisiin ja lasten lukukirjoihin, jopa kaunokirjoituksen ja ainekirjoituksen harjoituksiin on pyritty sisällyttämään osia hyvänä pidetystä kirjallisuudesta. Tutkimuskauden kuluessa kirjallisuuden vaikutus enentyi alakansakoulun oppikirjoissa, opetusohjeissa ja itse opetuksessa.

Matemaattinen ilmaisu

Vuoden 1866 kansakouluasetus mainitsi seminaarin mallikoulua koskeissa säädöksissä, että »alhaisemmassa kansakoulussa pitää oleman seuraavat opetus- ja harjoitusaineet, nimittäin: uskonoppi, äidinkielen lukeminen ja kirjoitus, luvunlasku ja muoto-oppi, kuvaanto ja mallitseminen, laulanto ja voimistelu, jonka ohessa lapsia ensi vuonna eli alustavalla luokalla pitää niin sanotun näkemysopetuksen kautta harjoiteltaman havaitsemiseen ja oikeakieliseen puhumiseen». Opetus muodostui käytännössä alkuopetuspedagogiikan kehittymättömyyden vuoksi vähemmän lapsentajuiseksi varsinkin matemaattisen ilmaisun osalta.

Alkuopetuskomitean mielestä (Miet. 1906, 51) laskennossa on liityttävä kotiseutuoppiin siten, että lukuisien havaintojen avulla kehitetään lukukäsitteet selviksi ja harjoitetaan käytännöllisiä laskuesimerkkejä. Komitean esimerkit olivat kovin vähäisiä eivätkä paljon auttaneet alhaisemmassa kansakoulussa työskenteleviä opettajia, jotka saattoivat sortua aikuistajuisiin esimerkkeihin mm. maatalouden asioiden piiristä.

Vaikutteita maamme alakansakoulun matematiikan opetukseen tuli myös Ruotsista. Esimerkiksi Laitakari kertoi Anna Krusen kirjasta »Åskådningsmatematik» (TK 1916, 5–7): »Kun kokeellinen lapsitutkimus ei vielä toistaiseksi ole riittävästi selittänyt lapsen matemaattisia edellytyksiä kouluuntuloiässä ja eri kouluvuosina, on tekijätär aivan oikein asettunut käytännölliselle näkökannalle. — — Tästä periaatteesta kiinnipitäen varottaa tekijätär opettajia välttämään mahdollisimman paljon suullisia selityksiä laskennon opetuksessa.» Laitakari kertoo myös Krusen suosittamista laskennon havainto- ja työskentelyvälineistä ja lisää itse muovailun yhdeksi matemaattisen ilmaisun muodoksi.

Oksalan ja opetussuunnitelmakomitean edustama pedagogiikka lähentyi ns. lapsipsykologista kasvatusoppia. Komitea mainitsee (Miet. 1925, 31–32) laskennon opetusta käsittelevässä luvussa: »mitä puheena olevan aineksen valinnassa rikottaneenkin lapsen luonnon vaatimuksia vastaan, se on opetuksessa korvattava mahdollisimman runsaalla havainnollisuudella ja lasten itsetoiminnalla sekä opitun ahkeralla harjoittamisella.» Komitea toteaa matemati-

kan opetuksen olevan voittopuolisesti matemaattista harjoittelua, mutta sen mielestä lasten ympäristöstä olisi pyrittävä saamaan asiasisältöjä laskennon elävöittämiseksi.

Salon kokonaisopetus suunnitelman vastavaikutus-opetuksen alueista yksi on nimeltään lukusuhteinen ilmaisu, joka tarkoittaa matematiikan opetusta. Sen sisällöksi tekijä on merkinnyt aritmeettisia numeroesimerkkejä, mutta didaktisissa ohjeissaan hän haluaa opettajan rakentavan kotiseutuopin aiheista ikään kuin lihaa näiden numeraalisten luurankojen ylle. Salon suunnitelman viikkoaiheet sisältävät, kuten edellä on osoitettu, runsaasti erilaista kulttuuriamaista ja leviävät integroinnin seurauksena myös laskennon oppituntien asiasisällöksi. Sitä paitsi Salo oli jo 1921 ilmestyneessä laskennon opetusoppaassaan tähdentänyt, että laskennon opetuksen tulee lähteä oppilaiden leikeistä ja askarteluista sekä asiaopetuksesta ja aina palata niihin takaisin (Salo 1921, 11–).

Matemaattisten koulukuntien vaikutus ei ole ulottunut merkittävästi alakansakoulun opetukseen ennen kuin tutkimuskauden ulkopuolella ns. uuden matematiikan myötä. Kulttuurin vaikutuksiksi voitaneen lukea kuitenkin laskennon oppikirjojen kuvituksen monipuolistuminen, määrällinen lisääntyminen ja värien mukaantulo. Niin ikään laskuesimerkit ovat seuranneet aikaansa ja tulleet lapsentajuisemmiksi. Erilaiset matemaattiset pelit ja av-välineet ovat tuoneet mukanaan tiettyjen kulttuurin alueiden vaikutusta matemaattisen ilmaisuun maamme alakansakouluissa tutkimuskauden viimeisinä vuosina.

Musikaalinen ilmaisu

Jo Cygnaeuksen ajoista alkaen musikaalisella ilmaisulla on ollut kansakoulun opetuksessa merkittävä osuus. Lauluihin ja soittoon on aina liittynyt sekä musiikki- että muuta kulttuuria. Kun laulua pidettiin tämän vuosisadan alkukymmenille asti lähinnä virkistysaineena ja kun opettajista eivät kaikki olleet saaneet riittävästi harjoitusta musiikkipedagogiikassa, saattoi musiikin opetus alakansakouluissa jäädä sängen köyhäksi tutkimuskauden alkupuolella.

Suuntaviivat toi musiikin opetukseenkin lisää kulttuuriainesta. Laulun opetuksen tärkein tehtävä oli opetussuunnitelmakomitean mielestä oppia korvakuulolta helppoja ja »eloisia lasten lauluja, joiden aiheet ovat sekä ympäristöopetuksesta että lasten elämästä yleensä». Laulamista tuli harrastaa »kaiken opetuksen lomassa, retkeilyillä ja leikkien yhteydessä». Musiikkitunneilla saatettiin ottaa harjoituksen kohteiksi vapaasti ympäristöopetukseen ja lasten elämään liittyviä lauluja, jotka toivat muassaan panoksen niihin liittyvää kultturellista ainesta. Varsinaisesta musiikkikulttuurista alakansakouluun poimittiin lastenlauluja ja kansanmusiikkia, mutta opetajasta riippuen musiikin tunneilla saatettiin laulaa ja kuunnella monenlaista taidemusiikkiakin. Sekä laulu- että uskontotunneilla on koko kansakoulun ajan laulettu ahkerasti virsiä ja hengellisiä lauluja.

Alakansakouluseminaareissa seurattiin myös musiikkipedagogiikassa Suuntaviivojen viitoittamaa linjaa. Salo korosti ympäristöopin opetusoppaassaan 1928 musiikin integroinnin tärkeyttä ympäristöopin opetussisältöön. Kokonaisopetussuunnitelmassaan hän esitti suuren joukon tällaisia lauluja, joista osa liittyi myös uskonnon aiheisiin. Laulujen sisältöä tarkasteltaessa voidaan todeta, että ne liittyvät moneen kulttuurialueeseen. Mainittakoon esim. seuraavat alueet: eläinoppi, kotitalous, kansatiede, uskonnolliset juhlat, vuodenaajat, maatalon työt, raittiusasia, isänmaa ja sen historia jne.

Musiikin opetus on seurannut verraten herkästi ajan virtauksia. Sen huomaa mm. koulujen juhlissa, joissa vanhempien laulujen rinnalla on myös moderneja kappaleita ja moderneja tanssi- jopa ballettiesityksiä. Kouluradio toi tutkimuskauden lopulla oman kulttuuri-panoksensa varsinkin musiikin opetuksen tueksi.

Ruumiillinen ilmaisu

Monet vuosisadan alun saksalaiset alkuopetuspedagogit yhdistivät opetussuunnitelmissaan voimistelun, urheilun ja leikin lisäksi myös askartelun ja käsityöt ruumiillisen ilmaisun ryhmään. Yhtä selkeästi ei tätä tehnyt Cygnaeus, alkuopetuskomitea eikä ensimmäinen opetussuunnitelmakomiteakaan, mutta kylläkin Salo kokonaisopetus-

suunnitelmassaan. Vertailun onnistumiseksi ruumiillista ilmaisua käsitellään tässä artikkelissa maassamme vakiintuneitten oppiaineitten puitteissa.

Kuvaamataito ja askartelu

Viime vuosisadan ja tämän vuosisadan alun kansakoulun ruumiillisen kasvatuksen tavoitteita kuvaavat Cygnaeuksen eräät lauseet Jyväskylän seminaarin vihkimäpuheesta. »Kansakoululla tulee läpi-käyten olla käytännöllinen suunta, ja opetusmuodon täytyy olla kehittämällä kasvattavan. — — Ruumiinhoodolle on ylimalkain annettava suurempi tarkkuus ja kasvatustieteellisen voimistelun opetus ja yksinkertaisiin sotamiesten-temppuihin taiputus tulee olla kansakoulun opettajain sivistyksen aineena. Kuvaanto ja käsityöt ovat harjoitettavat muodollisina sivistysaineina kansakouluissa». Ensimmäisen kansakouluasetuksen mukaan alhaisemmassa kansakoulussa piti oppiaineena olla mm. »kuvaanto ja mallitseminen», joilla tarkoitettiin suurin piirtein nykyistä kuvaamataitoa. Em. puheessaan Cygnaeus totesi lisäksi jokaisen valtion kansakouluopetuksen perustuvan kansalliseen kulttuuriin ja kasvatustieteen tuloksiin.

Myös alkuopetuskomitean mukaan alakansakoulussa tuli opettaa kuvaamistaitoa, jota maassamme sen mielestä oli suuresti laiminlyöty. Sen vuoksi piirustuksen didaktiikkaa oli kehitettävä ja opetus perustettava lasten luontaisiin havaintoihin. Piirustuskomitean ehdotusten pohjalla opettaja A. Kohonen julkaisi 1914 yksityiskohtaisen opetussuunnitelman. Sen mukaan muistipiirustuksen ohella tulee alimmillakin asteilla harjoittaa mielikuvapiirtämistä ja sommittelua. Opetus tuli samalla integroida muiden oppi- ja harjoitusaineiden, varsinkin havainto-opetuksen, kotiseutuopetuksen, luonnontiedon ja käsitöiden kanssa »elimelliseen yhteyteen».

Vuonna 1911 Toivo Talvi suomensi Fritz Kuhlmannin teoksen »Piirustusopetuksen uudet suunnat». Siinä tekijä korostaa lasten ilmaisutarvetta, jota koulu ei saisi tukahduttaa. Piirustuksella on sekä taiteellinen että sielutieteellinen arvonsa (Em. teos, 7). Lasten koti- ja kouluelämästä saamien vaikutteiden ilmaisun vapaus on

Kuhlmanin käsityksen mukaan erittäin merkittävää lapsen kehitykselle. Tällaisen pedagogiikan ansiosta tietyt kulttuurin alueet pääsivät esille kuvaamataidon tunneilla.

Marjatta Walorinta liitti alakansakoulun askartelunopetuksen mielenkiintoisella tavalla kulttuurihistorialliseen kehitykseen. »Yksilö kertoo kehityksessään rotujen kehityksen. Se mikä oli alkuihmisille tärkeätä olojen pakosta, on synnynnäisenä vaistona periytynyt kulttuurin ajan lapseen. — — Tätä kehityso pillista elämä nkulkua on koulunkin pidettävä silmällä vaatiessaan työskentelylajeja lapsille. — — Alkuihmisen elämää tarkasteltaessa tavataan siellä alkupe r äisimpinä toimintamuotoina revintää, solmiamista, punontaa ja ni dontaa. — — Nämä toimintamuodot ovat kuin kutomisen, ompele misen ym. kulttuurin ajan kehittyneempien toimintamuotojen esihar joituksia» (TK 1917, 29–31). Niitä voidaan Walorinnan mielestä käyttää alkuopetuksen työmuotoina kuitenkin siten soveltaen, että ne ovat lapsen kehitykselle ja terveydelle edullisia.

Opetussuunnitelmakomitean mietinnöt eivät tunteneet piirustusta itsenäisenä aineena. Sen sijaan komitea suositti ympäristöopetuksen yhteyteen erilaisia toimiskeluja; puhumisen ohella näitä olivat muovailu, paperityöt, luonnonhoito, piirustaminen ja muu toimiskelu. Kun nämä työmuodot liittyivät ympäristöoppiin, saivat ne asiasisäl tönsä samoilta kulttuurin osa-alueilta kuin pääaineekin.

Tornion alakansakouluseminaarin johtaja Ludvig Loukola käsitte li ns. vapaata askartelua ympäristöopin yhteydessä (KAO 1925, 169–170). Hän totesi artikkelissaan, että ympäristöopetus lienee silloin tunnustettu alakansakoulun »keskeisimmäksi oppiaineeksi», vaikka oli myös kouluja, joissa tähän ei vielä ollut päästy. Kirjoitta ja jatkoi: »Mutta kuten tunnettua liittyy ympäristöopetukseen ala kansakoulussa aivan kiinteästi asiaopetuksen ohella lisäksi vielä muovailu, piirtely, paperinleikkely ja -repely sekä asettelu. Kun pii rustuksessa vihdoinkin vapauduttiin kaavamaisesta pisteiden yhdis telemisestä ym., ja aistimilla saatavan havainnon annettiin päästä piirtelyssäkin oikeuksiinsa, niin lapset saavat tulkita mielikuviaan.» Saman oikeutetun vapauden hän katsoo koskevan muitakin kuvaa mataidon em. osa-alueita. Kuitenkin Loukola varoittaa liiallisesta vapaudesta, koska tällöin ei pysyt ympäristöopetuksen asia-aiheis sa.

Salon kokonaisopetussuunnitelmassa erotetaan ruumiillisen ilmaisen erääksi alueeksi askartelu. Tämän aineen tunneista irrotetaan osia vuoroin piirtelyn, leikkelyn ja revinnän, muovailun, taittelun ja ns. muotoperäisen piirustuksen harjoittamiseen. Opetussisällöstä näkyy niiden voimakas sidonnaisuus asiaopetukseen ja sitä tietä vastaaviin kulttuurin alueisiin. Kun joulun alla piirretään joulukuusta koristeineen, keskustellaan samalla joulukulttuurista kautta aikojen. Kun eräällä viikolla käsityöammateista puhuttaessa muovailaan työkaluja, kertoo opettaja maatalouskulttuurista ja sallii lasten kertovan ja kuvaavan ympäristönsä antamia vaikutteita.

Seuraavina vuosina, jolloin Salon suunnitelma oli kolmena painoksena levinnyt maamme alakansakouluihin, monet pedagogit korostivat piirustuksen ja askartelun asiaopetukseen liittyvää linjaa. Näin tekivät ennen muuta Salon suunnitelman askartelun aiheiden suunnittelijat Siiri Lameri ja Bertta Vällä. Suomentaessaan ruotsalaisten työskoulun edustajien L. G. Sjöholmin ja A. Goesin teoksen »Handledning vid undervisningen i hembygds-kunskap» myös Alli Lujala ja Impi Saari vahvensivat uutta suuntausta maamme alakansakouluissa.

Myös kuvataiteen eri suunnilla on ollut jonkin verran vaikutusta koulun kuvaamataidon opetukseen, mutta ei suuressa määrin, koska kuvaamataidon opetus alakansakoulun asteella on perustaitojen opiskelua. Toisaalta tämän ikäiset lapset eivät tajua riittävästi taidokoulukuntien välisiä eroja eivätkä suuntien perimmäisiä tarkoituksia.

Käsityöt

Vuoden 1866 kansakouluasetus ei määrännyt käsitöitä alemman kansakoulun oppiaineeksi. Kuvaannon ja mallitsemisen sekä luvunlaskuun liittyvän muoto-opin harjoitusten avulla pyrittiin alemmissa kansakouluissa kehittämään käden taitoa. Ilmassa oli myös ajatuksia käsitöiden sisällyttämisestä alakansakoulun opetusohjelmaan, mikä ilmeni sittemmin alkuopetuskomitean ehdotuksina niille kouluille, joissa käsitöiden opettaminen olisi mahdollista tilojen ja opet-

tajien puolesta (Miet. 1906, 44–45). Uskollisena Gygnaeuksen perinnölle komitea totesi tästä oppiaineesta: »Se suuri merkitys, mikä käsitöiden opetuksella on puhtauden, huolellisuuden, tarkkuuden, säästäväisyyden jopa kauneusaistin kehittämiseksi ja samalla kätevyuden edistämiseksi oikeuttaisi sille paikan kaikissa pientenlasten kouluissa, jolleivät käytölliset vaikeudet estäisi sen toimeenpanoa varsinkin niissä alemmissa kansakouluissa, joissa luokkahuoneet ovat käsitöiden opetukseen käymättömät.»

Vuoden 1912 käsityökomitea puntaroi myös, sopiiko alemmassa kansakoulussa opettaa pojille poikien vai tyttöjen käsitöitä, ja kallistui jälkimmäiselle kannalle. Näin maamme alakansakouluissa on opittu lähinnä naisten käsitöihin liittyvää kulttuuria ja vasta kolmanelta vuosiluokalta alkaen pojille on opetettu veistoa tai muita teknisen käsityön lajeja. Alkuopetuksen piirustuksen ja askartelun ohessa sekä ympäristöopin yhteydessä on kuitenkin koko tutkimuskauden ajan käsitelty myös miesten käsitöihin liittyvää kulttuuria. Käsityökomitea selostaa mietinnössään yksityiskohtaisesti ompelun ja virkkauksen lisäksi myös savenmuovailua ja paperityötä, joiden tulee alakansakoulussa liittyä havainto-, kotiseutu- ja piirustuksen opetukseen.

Opetussuunnitelmakomitea yhtyi käsityökomitean perusteluihin, joiden mukaan alakansakoulussa voidaan opettaa pojille ja tytöille »pieniä yksinkertaisia ompelu-, neuloma- ja virkkaustöitä, erilaisia paperitöitä, verkkokudontaa sekä niinen punomista, palmikoimista ja pujottelemista.» Töiden laadusta voidaan päätellä, että käsitöiden avulla alakansakoululaisille opetettiin monenlaista käsityökulttuuria.

Salon kokonaisopetussuunnitelman käsityönopetus, jonka aiheet Siiri Lameri oli valinnut (Salo 1935a, 6), liittyi voimakkaasti kotiseutuopin samanaikaisiin aiheisiin, jos kohta suunnitelmaan kuului erillisiäkin käsityön aiheita. Tämä johtui siitä, että käsitöillä on omat tavoitteensa, ja työt vaativat usein monen viikon mittaisen valmistusajan. Kaikkiin kotiseutuopin aiheisiin ei ollut myöskään löydetävissä sopivaa käsityön kohdetta.

Koko tutkimuskauden ajan alakansakouluissa opiskeltiin käsitöitä ja Suuntaviivoista alkaen käsityön kohteita etsittiin ympäristöopetuksen aihealueista. Käsityötunneilla alakansakoululaiset perehtyi-

vät moneen kulttuurin sektoriin, jotka edustivat kansan perinnettä, taideteollisuutta ja erilaisia muotoilun aloja.

Leikki ja voimistelu sekä urheilu

Seminaarin mallikoulusta annetun »armollisen säännön» mukaan alhaisemman kansakoulun voimisteluharjoitusten tarkoitus oli kehittää »tasapainoa ja norjuutta yksinkertaisissa ruumiinliikunnoissa», joka oli suoritettava mieluiten leikinomaisesti. Alkuopetuskomitean mielestä voimistelun tuli olla ns. järjestettyä leikkiä, jonka tavoitteina olivat ruumiin vahvistaminen ja joustaminen sekä »ryhdin, järjestyksistä, itsensä hillitsemisen ja yhteistoimintakyvyn edistäminen. Muulle opetukselle leikit tarjoavat iloisen mielialan, joka on korvaamaton.»

Opetussuunnitelmakomitea painotti samantapaisia leikin ja voimistelun päämääriä. Se näki aineen entistäkin laajempaan, sellaiseen, joka kehittää ruumiin voimia ja edistää vielä enemmän henkistä kehittymistä. »Kaikkikin tietöelämän toiminnat, mutta varsinkin havaintokyky ja tarkkaavaisuus kehittyvät leikeissä, samaten niissä tunne-elämä ja erittäinkin tahdonvoima varttuvat.» Komitea suosittelee sekä ulko- että sisäleikkejä ja toteaa, että »laululeikit liittyvät sopivasti lasten ympäristön elämään tai varsinaiseen ympäristöopetukseen» (Miet. 1925, 33, 61). Leikille ja voimistelulle haluttiin antaa aikaisempaa enemmän opetusaikaa. Komitea halusi siis liittää ruumiillisen ilmaisun kotiseudun kulttuuriperinteisiin ja antaa tälle ilmaisun lajille runsaasti aikaa.

Selostaessaan yleistä alakansakoulunopettajain kokousta kesällä 1925 »Opettajain lehti» kuvasi Aukusti Salon esitelmää »Oppilaan toiminnan periaate alkuopetuksessa». Artikkelin mukaan puhuja »piti tärkeänä, että opetusohjelmat on suunnattava uusille urille, niin että ruumiillinen toiminta saa kyllin tilaa alakoulussa, muuten teemme lapsista ennenaikaisia vanhuksia.» Näin Salo jopa karrikoittoi toisti opetussuunnitelmakomitean ajatuksia, joita sangen uskollisesti noudatettiin kaikissa alakansakouluseminaareissa. Kotiseutuaines poimittiin näin ollen Suistamalla karjalaisesta kulttuurista,

Torniossa pohjalaisesta ja Hämeenlinnassa hämäläisestä kansanperinteestä sekä Vaasan ruotsinkielisessä alakansakouluseminaarissa maamme ruotsinkielisten kulttuuriperinnöstä. Viimeksi mainittuun tuli aineksia myös Ruotsista, koska eräät oppikirjat hankittiin sieltä. Kunkin seminaarin, kuten myös Karkun väliaikaisen alakansakouluseminaarin, harjoituskoulussa kehiteltiin paikallisen opettajiston maun mukaisia ruumiillisen kasvatuksen sovelluksia ja opetusmenetelmiä erilaisten ilmaisujen opettamiseksi alakansakoulujen oppilaille.

Eetu Valve mainitsee artikkelissaan Wienin kouluista (KK 1932, 20–26), että kaupungin koululaitos on pedagogien »Mekka». Kansakoulujen opetus Itävallan pääkaupungissa on vapaata ja kokonaisvaltaista, lapset vilkkaita ja ilmaisuun monella alalla halukkaita. »Varsinaisen kouluajan ulkopuolella voivat oppilaat saada maksutta voimistelu-, laulu- ja musiikkiopetusta. Näin on muodostunut useampia oppilasorkestereita ja urheilu-, uinti- ja voimailuryhmiä.» Valveen terveiset osoittavat, että kulttuurivaltioissa oli suurta muotia tutustua Wienin kulttuurin sävyttämään, vapaaseen ja toiminnalliseen alkuopetukseen, jota opetusta täydensivät koulun ulkopuoliset oppilaiden musiikki- ja liikuntakerhot.

Hämeenlinnan seminaarin voimistelunopettaja Martta Vuorenkoski laati Salon kokonaisopetussuunnitelman voimistelun, leikin ja urheilun suunnitelmat, joita Salo jonkin verran muutti voimistelun tarkastajien Anni Collanin ja Arvo Vartian ehdotuksesta (Salo 1935a, 6). Liikunnan teemoja ei kuitenkaan ole voitu monesti saada samoiksi kuin samanaikaisesti opetetun kotiseutuopin viikkoaiheet. Muutamat aiheet, kuten esimerkiksi ihmisen työt ja eläimet liikkeenneen, tarjoavat erinomaisen mahdollisuuden esittää samaa teemaa voimistelussa ja leikissä, toiset, abstraktimmat viikkoteemat eivät tällaista mahdollisuutta tarjoa. Silloin valitaan opetussisältö puhtaasti liikuntakulttuurin tavoitteista lähtien, joka tuo opetukseen puhtaammin tämän kulttuurin vaikutusta kuin kotiseutuopista voimisteluun siirretty opetussisältö.

1940-luvulla ei alakansakoulun opetuksessa tapahtunut merkittäviä muutoksia, vaikka pian sodan jälkeen perustettu uusi opetussuunnitelmakomitea julkaisikin joitakin työnsä tuloksia ennen vuonna 1952 tapahtunutta lopullisen mietinnön painoasuun saattamista.

Sen sijaan ruumiillista kasvatusta korostettiin varsinkin sotien aikana. Alakansakoulun työssä tämä merkitsi mm. retkien lisäämistä erilaisiin kotipaikkakunnan kohteisiin, ja kohteet valittiin kotiseutuopetuksen aiheiden mukaisesti. Voimistelu, urheilu ja erilaiset leikit olivat normaalia enemmän arvostettuja kaikilla kouluasteilla. Myös erilaiset järjestöt vahvistivat koulun antamaa ruumiillista kasvatusta. Urheilulajit monipuolistuivat ja mm. kori- ja lentopallo tulivat jopa alakansakoulussa entisten pallopelien ohella ruumiillisen ilmaisen muodoiksi. Alakansakoulun opetus sai näin ollen vaikutteita kansainvälisestä liikuntakulttuurista.

Yhteenvetoa

Alkuopetuksen sisältö oli tutkimuskauden alussa peräisin vuoden 1866 kansakouluasetuksesta, samana vuonna seminaarin mallikoululle annetusta opetuskaavasta sekä vuoden 1881 mallikursseista. Opetuksen sisältö oli kehittynyt niin kaupunkien alhaisemmissa kansakouluissa kuin maaseudun pientenlasten kouluissa muotovoittoiseksi ja lähinnä lukemis- ja kirjoitustaidon sekä uskontotiedon harjoituksiksi. Muiden alojen kuin kirkollisen kulttuurin sisällöt eivät päässeet näin ollen merkittävästi vaikuttamaan alkuopetuksen opetussuunnitelmiin. Vuoden 1906 alkuopetuskomiteakaan ei paljon poikennut vakiintuneesta linjasta.

Sen sijaan vuonna 1912 perustettu opetussuunnitelmakomitea toi lähinnä Saksasta uusia piirteitä suomalaisen alkuopetuksen sisältöön ja menetelmiin. Uudet lasten havaintokykyä ja aistitoimintoja korostavat opetusmenetelmät ja -tavoitteet sekä ympäristön asia-aiheita käyttävä valtakunnallinen opetussuunnitelmasuositus alkoivat levitä välimietintö-Suuntaviivojen avulla maamme alakansakouluhin. Itsenäisyyden alussa perustetut alakansakouluseminaarit opettivat uudet periaatteet alakansakoulujen opetukseen erikoistuneille uusille opettajille ja nämä puolestaan etsivät opetukseensa aiheita kotiseutunsa kulttuurista.

Samaa linjaa kehitti Aukusti Salo opetusoppaillaan ja oppikirjoillaan sekä ennen muuta 1935 ilmestyneellä kokonaisopetussuunnitelmallaan. Tämä suunnitelma saavutti valtakunnallisen levikin, ja sen soveltamista edistivät Salon juuri tähän suunnitelmaan laatimat oppikirjat, jotka niin ikään levisivät lukuisina painoksina ympäri Suomen alakansakouluja.

Vaikka kulttuurin vaikutusta on käytettävissä olevin aineistoin ja menetelmin mahdotonta numeraalisesti mitata, on tutkimuksessa voitu osoittaa, että kulttuurin vaikutus on kasvanut ja monipuolistunut maamme alakansakoulujen valtakunnallisiksi katsottavissa opetussuunnitelmissa tutkimuskauden aikana. Poimimalla opetussuunnitelmista, pedagogisista artikkeleista ja opettajien kokousten pöytäkirjoista tietoja tutkimuksen kohteesta on voitu todeta, mitkä kulttuurin alueet ovat voimakkaimmin vaikuttaneet alkuopetuksen opetussuunnitelmiin ja vastaavasti itse opetukseenkin.

Selvimmän alakansakoulun opetussuunnitelmiin on vaikuttanut kotiseututieto ja kansanperinne, varsinkin maatalouskulttuuri ja siihen liittyvät naisten ja miesten työt ja käsityöt. Teollisuusyhdykskuntien alakansakouluissa opetettiin näiden paikkakuntien historiaa ja elinkeinojen piirteitä. Suomalaiusten vanhat tavat ja juhlat, lapsentajuiset tiedot tutuimmista eläimistä ja kasveista sekä kotiseudun maantiedosta sävyttivät alakansakoulun opetussuunnitelmia koko tutkimuskauden ajan jatkuvasti voimistuen.

Tutkimuskauden kuluessa myös taide- ja liikuntakulttuurin virtaukset ovat yhä enemmän vaikuttaneet ilmaisuaineiden sisältöön, jos kohta kielellisen ja matemaattisen ilmaisun alueilla puhe-, luku- ja kirjoitustaidon sekä laskemisen aakkosten oppiminen on vienyt pääosan äidinkielen ja laskennon oppituntien ajasta. Hieman enemmän ovat musiikki-, kuvataide-, taideteollisuus- ja liikuntakulttuurin virtaukset päässeet vaikuttamaan vastaavien oppiaineiden sisältöön ja menetelmiin. Varsinkin tutkimuskauden viimeisellä vuosikymmenellä ja sen jälkeen on lisääntynyt kansainvälinen vuorovaikutus ja tehostunut tiedonvälitys aiheuttanut ulkomaisten kulttuurivirtausten vaikutuksen kasvamista alakansakoulun opetussuunnitelmissa ja oletettavasti myös itse opetuksessa.

Lähteet

Mietintö 1906. Alkuopetuksen järjestämisestä maaseudulla. Alkuopetuskomitean mietintö. Helsinki.

Mietintö 1916. Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea. Sen toiminta ja suuntaviivoja kansakouluopetuksen uudistukseksi. Helsinki. (= Suuntaviivat).

Mietintö 1925. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Komiteamietintö. Helsinki. *Salo, Aukusti* (1935a), Alakansakoulun opetussuunnitelma kokonaisopetusperiaatteen mukaan. Helsinki.

Kauranne, Jouko (1971), Kansakoulun opetukseen kohdistuneet integrointipyrkimykset vuosina 1912–1939. Väitöskirja. Tutkimuksia n:o 18, Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, lokakuu 1971. Educa r.y. Helsinki.

Muut lähteet ja lyhenteet löytyvät edellä mainitun väitöskirjan lähde- ja lyhennysluetteloista.